

SÁNDOR MÁRAI
Četiri godišnja doba

Knjiga je objavljena uz potporu Petőfi Literary Museuma
i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

naslov izvornika
Sándor Márai
A négy évszak

copyright © Nasljednici Sándor Márai, Csaba Gaal (Toronto)
copyright © za hrvatsko izdanje Naklada OceanMore

Sva prava pridržana. Niti jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati
u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

nakladnik
Naklada OceanMore d.o.o.
info@oceanmore.hr
www.oceanmore.hr

urednica
Gordana Farkaš-Sfeci

Zagreb, studeni 2018.
prvo izdanje

ISBN 978-953-332-084-7

SÁNDOR MÁRAI

Četiri godišnja doba

s mađarskoga prevela
Viktorija Šantić

ocean**more**

sadržaj

Siječanj.....	7
Veljača.....	25
Ožujak.....	43
Travanj.....	63
Svibanj.....	85
Lipanj.....	105
Srpanj.....	123
Kolovoz.....	143
Rujan.....	165
Listopad.....	187
Studenj.....	211
Prosinac.....	231

SIJEČANJ

Zvona su utihnula i slavljenici su u velikoj tišini stali pred prozor, promatrali su snježnu večer, mislili o prolaznosti vremena, o mrtvima, o životu.

Što još zapravo želim od života? – pomislio sam s čašom pjenušca u ruci. – Živjeti beskrajno dugo, kao stanica kojoj su jedini smisao i ambicija neograničeno postojanje? Ne, ne želim više živjeti beskrajno dugo. Sve sam iskušao, okusio sam radost i smrt. Sada želim smisao života. No, što je smisao života? Godine su donijele sa sobom i tu tajnu: jednog sam se jutro probudio i život je bio ispunjen njime. Sada je sve jednostavnije, zanimljivije i beznadnije. Smisao života je istina. Iza domišljanja i sumnje, traganja i zadovoljenja, pogreške i opsjene, pojavnosti i rasapa postoji neki zajednički smisao koji zrači i kroz sve prodire. Ta istina nije dogmatska. Život mi je protekao tako što sam se ili nečemu nadao ili za nečim žudio. Čovjek sam. Štošta su htjeli od mene: ljubav i mržnju, okrutnost i humanost, i svatko je to htio u potpunosti. Ali život od mene nije htio ništa osim istine. Za nju sam se rodio. Teško ju je spoznati, još teže podnijeti. Ali možda i nije moguće živjeti drukčije nego za istinu. Doduše, ta je svijest takva kao da čovjek vječno hoda s dinamitom u rukama. Istinu se ne može „primjenjivati“ jer ju ljudski život ne može podnijeti. Ali znati za nju, šutke, kao za Boga: to je smisao života. Sve

što nam život podastre valja promotriti kroz ono osobito i nemilosrdno povećalo koje nam je podario Bog, a čiji je uobičajeni naziv razum. Ne vjerujem više ni u što drugo, ni za čim više ne žudim, samo za istinom razuma. Svatko me je htio poniziti, učiniti me svojim, gomila i pojedinci, posao i žene, smrt i radost. Ali iznad svega toga postoji određena sloboda, koju mi više ne mogu oduzeti. Sazrio sam za nešto. Za život? Ili možda za smrt? Sazrio sam za istinu, za to da oboružan razumom podnesem opsadu svijeta i smrti. Kako je sada odjednom sve zanimljivo i jednostavno! Prije je pod maglovitim velom želja, snova i nerazboritog nadanja sve bilo privlačno i na sumnjiv način primamljivo, te pomalo zastrašujuće i opasno. Vrijeme me je naučilo da je smrt jedan od ponosnih darova života, ujedno i objašnjenje i odgovor. Razum me je naučio kako je svako zadovoljenje danak smrti. Na dnu sreće nalazi se posve fini strah od smrti. Ali istina – koja mi se odjednom počela obraćati kroz opažanja i san, doživljaje i misli, pjesme i krajolike, glazbu i predmete – to čudesno isijavanje hladne svjetlosti, ta najistančanija i najnemilosrdnija percepcija, život je pretvorila u hladno pogansko slavlje. Uzmi me u naručje, Vrijeme, daj da otplivam duž obala beskonačnosti. Više se ne bojim tvojega zagrljaja. Prihvaćam ga otvorenih očiju, bez radosti, bez tuge.

Živjeti, s tajnom

Živjeti, s tajnom, poput ljudi u davnini koji bi izrekli, napisali ili priznali sve osim one jedne stvari koja im je ležala na srcu, živjeti poput nekadašnjih pjesnika ili gardijskih časnika, koji bi zbog običnoga nesporazuma otišli na dvoboj, ali koji ni na mučilištu ne bi odali dotično ime – postoji mnogo vrsta mučilišta! – živjeti zapečaćenih srca i usta, gledati u nebo, govoriti o svemu, ali o tom jednom šutjeti, do smrti. Šutjeti poput Puškina. Napisati o tome pjesmu ili roman? Da. Pretvoriti to u *psihoanalizu*? Ne.

Pred sudbinu

Nerazumni li su koji ne vjeruju u sudbinu! Ne znaju da je uzalud svaka spletko, nakana i lukavstvo, osunčani krajolik života u jednom sutonu ispune sjene; ono što ti je jučer u rukama imalo pravilan oblik, danas se rasipa poput otpadaka, ono što je jučer bio živ osjećaj i vruća veza, danas je rastegnuti priljepak i teret, ono što je jučer bio polet, danas je hromo zaostajanje! Prepoznaj sudbinu

kao protutežu ritmu života! Kao onaj zastrašujući trenutak na rubu nesvjesticke kada se, bez ikakva „uzroka“ i „pogreške“, poremeti životna ravnoteža i oko tebe ne ostane ništa, samo zgarište i hrpa ruševina, a iznad tebe sivo nebo i nijemi bogovi! Kamo se žuriš, bezumniče, tako oholo i važno? Pogni glavu i odgovori tiho: „Pred sudbinu, pred sudbinu.“

Doping

Da pođem s tobom, u pola sedam, pogledati *Tri prašćića*? U redu, poći ću. Eto vidiš, već sam sasvim poslušan.

Samo nemoj misliti da ta poslušnost ima veze s tobom. Źalim te kad sam poslušan. Źalim te jer si i ti, kao i cijeli svijet, kao čempresi i Vezuv, kao omamljenost ili aspirin, kao umirućii ili kiša, za mene samo *doping*, umjetno sredstvo pomoću kojega se pripremam za vječnu utrku.

Suvenir

Noćas sam promrzao stigao kući te sam prije počinka zatražio vruću kupku. Dok je vruća voda tekla u kadu, mislio sam o tome kako iza pripitomljene prirode još uvijek zube pokazuje ona druga, ona prava, na koju smo gotovo zaboravili – u ovome mrzлом, noćnom času, ispod ledenih ploča Sjevernoga mora plivaju kitovi i morževi, u snježnim prostranstvima bijeli medvjedi love plijen na mjesecini, i sve je to bezvremeno, nema kalendara, nema Božića i nema razloga, niti ima nade da će se ikada promijeniti. Negdje još uvijek postoji beskonačnost, s pravom

hladnoćom i pravom vrućinom, te možda i s pripadajućim joj ljudima. Najednom sam osjetio čežnju za domovinom.

Nica

U Nicu treba ići zimi, kada je čovjek već djed i kad plaća najveći porez. Treba sjesti na Englesko šetalište, misliti na liberalizam i pisati razglednice galantnim poslovnim partnerima. Nica je najljepša zimska kulisa građanskomu ugledu. More je ovdje posve ukroćeno; onakvo je kao na razglednicama iz Nice. U kartaškim salonima igra se *whist*. Stare žene s ljubičastim svilenim suncobranima i većinskim udjelima u nekoj od southemptonskih tvornica vojnih brodova u torbicama, polako se gegaju pod snježnim palmama.

Pustolovi se iz Monte Carla ovamo dolaze odmoriti između *coupova*. Nica je kreposna i stara. Ovamo dolaze kraljevi i kraljice kojima više nije do osvajačkih vojnih pohoda, bazelski patriciji koji na šetnici čak i prijepodne nose crne salonske kapute kao na kakvoj skupštini, izmoreni krupjei i žene između četrdesete i pedesete godine u prvom užasu ocvalosti. Nica je zadržala duh *fin de sièclea*. Nije pomodna, ima novca, te su u njoj čak i kočijaši *dandyji*. Onamo treba otići; i otići ću, čim postanem djed i počnem plaćati najveći porez.

Vaga

Zažmirit ću i nabrzinu staviti proteklu godinu na vagu.

Urod je bio srednji. Pod tim mislim na moj urod. Roman su odnijele kiše, ali je prosjek članaka bio srednji. Kazališni mi je komad ponovo uništila tuča. Od cigareta sam se umalo odviknuo, no poslije sam uvidio da se od njih ne vrijedi odviknuti jer dogodine – možda – izbije svjetski rat, te bi u tom slučaju svaki oprez i žrtva bili uzaludni. Tjelesno mi se stanje nije bitno promijenilo; ujutro redovito opazim da sam živ. To me – još uvijek – veseli. O smrti nisam saznao ništa novo. Jedino da postoji: to svake godine sve pouzdanije znam. O ljubavi sam doznao da u mom slučaju postoji u svojevrсноj novoj nijansi, kao nešto za što dosad nisam znao, što je zanimljivije od pustolovine, uzbudljivije od otmice iz saraja. To nešto je nježnost. Jako zanimljivo. Ne želim više pružati i primati ljubavi od sedamdeset gradi; zadovoljit ću se nježnošću.

Protekle sam godine pročitao knjigu o živim bićima u velikim morskim dubinama; iz te sam knjige doznao nešto novo o svijetu. Pročitao sam i više tuceta romana, ali iz romana nisam doznao ništa novo o svijetu. Od zanata čovjek malo oglupi. Ponekad umjesto osjećaja i istina vidi samo rečenice i atribute. Trebalo bi naučiti mucati. Gdjekad je više mucanja nego tečna govora. Pisac koji zna pisati samo dobre rečenice pomalo je nemoralan.

Žene su nosile visoke šešire. U Španjolskoj je bjesnio građanski rat. Jedan je moj prijatelj, koji je postojao u jednom jedinom primjerku, umro. U protekloj godini nisam stekao bogatstvo i nisam zapao u dugove; samo sam zaradio nešto manje od onoga koliko bi bilo potrebno za život s malo boje i radosti.

Godina nije bila povijesna. Godina je bila građanska, bez posebnih zadovoljstava i drama. Opraštam se od nje bez potresenosti, i mislim da ću žaliti za njom.

Jod

Trenutno živim u planinama i posvuda se oko mene zima slavi kao povijesni događaj. Budim se u pet sati ujutro i promatram crnu maglu. Svjetla su grada u zoru već slaba, kao da je dolje ugaslo svako htijenje i snaga.

Primjećujem da je sitna ogrebotina, ta stanovita ozljeda zbog koje sam i došao u planine, malo – milimetar – dublja nego što sam mislio. Zacijeljet će. Previjam ju maglom, tom finom gazom. A krošnja je pak boje joda.

Gubitak

Katkada zastanem na ulici i posegnem u džep, imam osjećaj kao da sam nešto izgubio. Kod kuće otvaram ladice, čitam pisma, pretražujem džepove stare odjeće. Drugom se prilikom zateknem kako nazivam ljude telefonom, pronalazim izliku da im dosađujem, govorim o koječemu. Nešto sam izgubio.

Probudim se oko tri sata ujutro i iznenada shvatim: izgubio sam san! Ne noćni san, nusproizvod spavanja, tu zbrkanu, slatku besmislicu koja nastane kada se otpadci protekloga dana i isparavanja mojih potisnutih želja zgusnu u privid. Ne, nego onaj osjećaj sličan snu da u pozadini stvarnosti postoji smisao koji se ne može iskazati riječima. Kakav je to bio san? Zašto me toliko boli što ga

više nema? Zašto tragam za njim? Je li to bila mladost?
Ne znam.

Znam samo da sam pokraden.

Eger

U Eger sam stigao predvečer i odmah sam vidio da je on grad; ne na način na koji su to Budimpešta ili Berlin, nego istinskije; on je grad onako kako su to Chartres, Kežmarok ili Nürnberg. Dok sam prolazio ispred bazilike, ulične su svjetiljke već gorjele; sporedne su ulice bile ispunjene plavim i smeđim sjenkama. Uokolo su prolazili razni svećenici, bez cilja. U nadsvođenim radnjama, čiji su zidovi bili obojeni žutom uljanom bojom, sjedili su rukavičar i ljekarnik, i to s onom posebnom samozatajnošću, onako kako trgovci sjede samo u istinskim gradovima, trgovci koji su oprezni zagovornici slobode, koji zimi organiziraju književne večeri u klubovima. Zvona su neprestano zvonila. Pred prepoštovom kućom, pred uljanicom, stajala je mlada žena, sklopljenih ruku, i molila; u Egeru se ljudi mole prirodnim pokretima, čak i u javnim prostorima.

Navečer sam otišao u kino. Biljeter je nosio tursko oko.

Obraćanje s ti

Onaj trenutak zanosa kada se čovjek s iznenadnom blagošću, bez prijelaza, svijetu počne obraćati s ti, pa zbunjeno promatra kada se taj svijet, s cilindrom na glavi, škiljeći osvrne te preko ramena nazalnim glasom kaže: „Pardon? Ah, to ste vi? Izuzetno mi je drago.“

Protureformacija

Građanski pisac danas živi u doba protureformacije. Inkvizitori iznuđuju iz njega priznanje, oni koji kao za kakav dosje žele od njega doznati nešto što je toliko profinjeno i nepretočivo u tekst da se ni na mučilištu ni na stratištu ne bi moglo točno imenovati. Žele znati njegovu vjeru. Samo, vjera se ne može priznati! Vjera se može samo vjerovati! I baš zato, na lomaču s njim!

Pozdrav

„Tko će mi reći što će mi podariti nebo?..“ – upitao se u sličnome trenutku Vörösmarty. Nitko nam to neće reći. U nijemoj tišini koračamo ususret sudbini. Pozdravljam te, tajnovito Vrijeme! Da ti odam svoja nadanja? Nadam se da će ovo biti godina u kojoj će ljudima ovladati Duh Sveti, kada će se svatko obračunati sam sa sobom i pomiriti. Nadam se da će ovo biti godina mira. Da će pored toga ovo biti i godina gospodarskoga uzleta. Oružje ćemo slomiti i zakopati. Tvrtka Vickers će ubuduće proizvoditi isključivo tave za palačinke i neslomljive konjiće ljuljačke, od aluminija. Drukčije i ne može... Čovječanstvo će se odjednom osvijestiti, ratne će brodove prenamijeniti u turističke svrhe, i bit će to godina u kojoj će Staljin napokon otkriti kapitalizam. Život će ponovo biti onakav kakav je bio u vremenima prije povijesti, u miru: crnog pašu batara sa zapregom od crnih konja odvozi Stefánijinom ulicom; prije nego što izjave ljubav, ljudi upiru poglede u nebo i polažu ruke na srce, i svi grade obiteljske kuće, na kredit. Ovo će biti godina kada ću napokon, napokon moći otputovati u Kinu.

Tako izgledaju moja nadanja. Određeni me znakovi upućuju i upozoravaju na to da će stvarnost biti drukčija. Umjesto u Kinu, ponovo ću otputovati tek u Eger. Pono-vo ću se svakoga jutra buditi očekujući čudo, spas, jedan pogled, uvjeren kako na trenutak još mogu vidjeti blistavo, zasljepljujuće šarenilo svoje mladosti. I svaki ću dan misliti kako je ovo samo prijelazno razdoblje, kako ovo još nije ono pravo, kako ovo još nije život; tek priprema i vježba. Ali potajno ću znati, poput razmetnika koji posljednje zlatnike rasipa s gospodskom umišljenošću, olovnoga lica, zabrinuto i nečiste savjesti: nije mi ostalo još mnogo. Ovo ću još potrošiti, ovu godinu. Pozdravljam te, Sudbino ukopana u vremenu! I već te vidim kako se kotrljaš u beskraj.

Mrtva priroda

U sobi, iznenada, zapažam sljedeće predmete: javanski bakreni pladanj, crnački tron iz Konga, stol s kozjim nogama koji je istesao spiški stolar, a koji je prije služio kao stol za blagovanje u samostanu u Spišské Vlachy, zatim staru, njemačku kositrenu tintarnicu, francusku stolicu s naslonima za ruke iz 17. stoljeća, venecijansku kožnatu galanteriju, zavjese iz južne Italije. Sve se to susrelo ovdje, u mojoj sobi, nakon što je stiglo putevima koji su toliko tajanstveni da ih razum ne može pratiti, povezano na nasdasve neshvatljiv način, zbrkano ali ipak sustavno, nabacano ali ipak nakraju sve na svojem mjestu, nerazumljivo i logično. Svijet je poput mrtve prirode: malen i u svakoj pojedinosti tijesno povezan.

Čehov

Više-manje svi Čehovljevi junaci nose salonske kapute, cvikere na kvačicu, te bradati opstoje u svijetu koji već poznaje željeznicu i cjepivo protiv difterije, koji prezire apsolutizam i strastveno žudi za ustavnošću, no koji se potajno, poput Gogoljevih likova, najradije vozi saonica, a žene pozdravlja mrgudno, usput se rumeneći pod bradom. Svi su ti junaci već prešli pedesetu. Građanski su junaci. Osjećajnost im je fatalna, čista i neizlječiva. „Dama sa psićem“ i njezin prijatelj, na krimskom kupalištu, nakon scene zavođenja plaču, a potom jedu lubenicu. U tim novelama svaki čas padne kiša i smoči mesnate listove platana. Junaci *Višnjika* pak u trenutcima životne drame primijete da jedan od sporednih likova ima konjsku glavu, pa zaboravivši na sve, prasnu u smijeh.

Sve je to, u tragičnom smislu riječi, familijarno. Čehov je zastrašujuće familijaran pisac. On je poput ujaka koji u salonskom kaputu stigne netom poslije večere, mrmlja nešto u sebi, puši kratku cigaru, igra tarok i priča anegdote, no nije na odmet usput ga držati na oku, jer nije nimalo nemoguće da se u trenutku nesmotrenosti neće objesiti o kvaku na salonskim vratima.

Uzdah tijekom pisanja romana

Nije dovoljno ispričati ono „bitno“, i nije dovoljno to ispričati lijepo, umjetnički i duboko. Ako netko nešto gradi, tada ne može sagraditi samo toranj i kupaonicu obloženu šarenim pločicama. Treba sagraditi i zidove, podrum, nužnik, hodnike. Romani su prepuni takvih nužnih općih

mjesta. Dovoljno je izostaviti jedno i građevina će se ili urušiti ili neće imati svrhu.

Prijelaz

Sreli su se u autobusu, razgovarali su o ljetu, o novoj predstavi. Kad su stigli do kraja mosta, primijetili su da već govore jezikom ljubavi.

Zbunili su se i zašutjeli. Gledali su jedno drugo i čudili se. Prijelaz je bio neprimjetan, gladak i nečujan, poput prirodnih pojava. To i nije bilo ono što su htjeli reći. Htjeli su pričati o nečem sasvim drugom. Godinama nisu pomislili jedno na drugo. Sada su se našli oči u oči; zatim su se zagledali kroz prozor, i čudili se.

Društvo

Način na koji se susretnu u društvenom salonu, u restoranu i bridž-klubu, kako odmah pronađu jedni druge, kako slušaju glazbu, ozbiljno, „za svoj novac!“ – pa kako čitaju novine, halapljivo, ali s visoka, jer „to je ionako laž“, kako traže i izbjegavaju jedni druge, u začaranosti bespomoćnoga privlačenja, kako svi zajedno teško dišu, čak i ako su sami u sobi – i kako ispunjeni sumnjom osjećaju na nama da smo stranci.

Razgovaraju i o „važnim stvarima“. Ali između „važnih“ i „neozbiljnih“ stvari događa se nešto što se ne usude ni zamisliti, nešto na što se ne usude ni pomisliti: život. Odvija se ravnodušno. Što je on? Nešto sustavno i „neozbiljno“.

Prosvjed

Tko ne može učinkovito prosvjedovati protiv smrti, taj me ne može istinski voljeti.

Hamsun

Pročitao sam novu Hamsunovu knjigu. Opet „jedno te isto“. Skitnica koji čezne za domom ali ne može izdržati kod kuće. Naslov knjige je: *Krug se zatvara*.

Piše „jedno te isto“ već sedamdeset godina, onako kako i more govori „jedno te isto“, sa strahovitom snagom i dubinom. Nije baš pisac s naglaskom na „radnju“. Želim čuti njegov glas, uvijek, dok sam živ, kao glas mladosti.

Politički je, nažalost, neprihvatljiv. S gađenjem mu okrećem leđa, tom politički neprihvatljivom Hamsunu. Poslije odlazim u svoju sobu, uzimam njegovu knjigu i potajno je halapljivo čitam.

Nježnost

Zamolio sam je da mi prišije gumb koji mi je bio otpao s kaputa. Odmah me je nježno pogledala.

Pripadala je onoj vrsti žena koje će prije, i s većom sigurnošću, biti osvojene ako ih se zamoli da prišiju gumb, nego ako ih se, automobilom, u prosincu, pozove na Rivijeru.

Mladost

Prošao sam ispred kuće na čijem sam prvom katu, u podstanarskoj sobi, proveo dio svoje mladosti. Zatvorio sam oči i pokušao sabrati sjećanja. Evo čega sam se prisjetio:

- Stanovao sam ovdje prije dvadeset godina, bio sam strašno mršav kao brucoš. Pisao sam reportaže i vjersku poeziju za isti list. Od svojih sam dobivao mnogo novca, svake sam večeri pio francuski konjak i često sam glado-
dovao. Soba je bila prepuna stjenica. Bio sam zaljubljen u jednu liječnicu; nisam se, međutim, osjećao dobro u njezinu društvu. Bio sam ohol i strastven. U susjednoj je sobi stanovao neki glumac s malim sinom, glumac kojega je upravo bila ostavila žena. Jedne je večeri taj glumac došao u moju sobu, dugo je pričao i na kraju zaplakao. Bio sam napet i zahtjevan. Osjećaj zahtjevnosti u meni bio je velik i neublaživ, i prema ljudima i prema pojavama. Noću sam u nekom klubu kartao sa starim varalicama, i spavao sam ondje na nekom divanu, među opušcima, žut u licu, raščupan, s Rilkeovim pjesmama u džepu. Imao sam osamnaest godina. Tako je započela moja mladost.

Himna

*Voda, zemlja, sunce, oblak!
Vino, krv, poljubac, san!
Trava, kamen, suncokret!
Jutra! Zalasci sunca!
Trska u šašu! Buđenje!
Bach! Leš na cesti za Poprad!
Zora, ptice, pjesme!
Mrtvi! Magla! More ujesen!*

*Način na koji je podizala ruku!
Okus njezinih suza! Rana na mojim usnama!
O, amen, amen, amen, amen!*

Razlike

Živim tu na Zemlji i povrijeđen sam. Stoljeće u kojemu sam živio bilo je doba napretka i razuma; tako su ga oglašavali. Tražim riječ kojom bi se mogao izraziti uzrok moje povrijeđenosti. Provjerio sam svaku riječ koja bi mogla obrazložiti moje gađenje i očaj, ali svaka je riječ nemoćna. Možda bih mogao reći ovako: povrijeđen sam jer je doba u kojemu sam živio bilo nezahtjevno i lišeno zadivljenosti. Nezahtjevno kao malo koje doba prije njega; lišeno zadivljenosti kao nijedno doba u minuloj ljudskoj povijesti. Patim zbog nezahtjevnosti svojstvene ovomu stoljeću. I troglodit u špilji težio je nečemu; nije imao hladnjak, nije poznao organsku kemiju, ali je izmislio Boga i prvi pravni sustav. Lako mogu zamisliti nekog drevnog asirskog ili babilonskog suca ili vojnika, koji je okorio, surov i hirovit, ali i njegova krvoprolića i kršenja prava prožeta su zadivljenošću što je čovjek. Takvu vrstu zadivljenosti ne osjećam kod svojih suvremenika. Čovjek još nikada nije tako malo cijenio samoga sebe. Mladost mi se dogodila u vrijeme kada se usavršavao radio, zrakoplov, čudesni izumi ovoga stoljeća, kada su se počeli cijepati atomi. Započeo je novi krug legendi; barem sam u djetinjstvu imao takav osjećaj. Ali do trenutka kad sam već postao odrastao muškarac, shvatio sam da je započeo tek novi vandalizam, najbarbarskiji od svih; vandalizam sa svojim fijukom Božje strijele koji je doduše obavljao i kućne službe, onaj s vodenim klozetom i serumom protiv

difterije; međutim, sva je ta čuda upotrebljavala nekakva ravnodušnost sa staklenim očima.

Ne vjerujem da su se Da Vinci i Pascal baš u tolikoj mjeri i tako beznadno razlikovali od svojih obitelji, staleža i okruženja kao današnji izvanredni umovi. Da Vinci je bio „samo” genij; jer po svom ukusu i zadivljenosti bio je isti kao i njegov otac i braća. Biolog Huxley piše kako se danas izvanredan čovjek razlikuje od prosječnoga kao nekoć čovjek od životinje.

Vatra pročišćenja

Vrijeme, to je vatra pročišćenja koja iz ljudi isisava sve što je za nas u njima odveć zemaljsko, antagonistično i opasno.

„Književnost” i „život” u toj se vatri pročišćenja polako stapaju. Književnost više nije nalik na strogo razgraničene zadatke, granice se gube; ne postoji posebno slovo i posebno život, ne postoji posebno stil i posebno radnja. To je dvoje nekako isto; i nijedno više nije toliko uzbudljivo.

Tömörkény

Za njegovim se rečenicama u kasu praši pusta; on piše u oblaku prašine, usamljeno, između Nijemaca i Rusa, s lulom u ustima, šturo, no kao da, poput žene iz Novaja, vidi i mrtve, kao da želi znati sve o čovjeku, čak i ono što pripada tajni jame i raspadu, kao da iz iznutrica proriče život i smrt, ravnodušno i nemilosrdno, poput pastira i vračeva.

Pisci

Nekoć su živjeli osamljeno i u strahu, poput alkemičara. Sada se kreću u skupinama, s odličjima na reveru i koje-kakvim medaljama oko vrata.

U djelima iznose priče, zanimljive priče, s malo opisa, u dijaloškoj prozi. Priče su im uvijek „ljudske“. (Priče Stendhala, Tolstoja, Gidea nikada nisu „ljudske“ nego književne. To dvoje nije isto.)

Sada već izvrsno pišu. Čitatelj oduševljeno uzvikuje: „I ja sam to osjetio!“ Ali ja ću radije poslušati svoju tetku, tetu Helgu, koja ljudskih priča zna napretek.

Sada već imaju samo naziv; nemaju više status. Prema Robertu Musilu, postoje pisci – njih malo – a zatim postoje oni koji se nazivaju ovako: *Der Großschriftsteller*. Kao što postoje i veleposjednici, veletrgovci, velemesari.

Zašutjeti, stati ustranu, ne biti suglasan. Pisati o malim razdobljima, o budimskoj kazališnoj sceni, o cijeni prehrambenih namirnica. Šutjeti. Crknuti. Samo se ne usuglasiti.

Zadatak

Odgojiti jedan svijet, da... Ali prije nego što počnu čitati, neka prvo negdje drugdje nauče abecedu, mamlazi!

Plan

Nagnuo sam se nad plan svojega života i ostao zatečen shvativši kako je sve jednostavno. Ne moram ništa drugo, samo se odviknuti od pušenja, suzdržati se od pretjerivanja i alkoholnih pića, voljeti ženu koju volim i koja voli mene, sustavno čitati i nesustavno pisati, tijekom dana se šetati, navečer rano polaziti na spavanje, ili se strpljivo i smjerno družiti s prijateljima. Sve je tako jednostavno. Kakva šteta, pomislih, kakva šteta što je nemoguće.

Intiman sat

Ovaj čovjek ima rak jetre, ali to ne zna. Ja znam i vodim s njim intiman razgovor, slušam njegove planove o putovanju, kimam dok prigovara i osuđuje svijet, razgovaramo o piscima i političarima, i budući da je u njegovu slučaju vrijednost riječi drukčija, prihvaćam svaki njegov prijedlog, lakomo i spremno, kao netko tko se boji da će nekamo nepovratno zakasnuti. Razgovaramo tako, ugodno i prisno. Prisjetio sam se poslije toga dijaloga i iznenađeno zapazio kako se samo pod sjenom smrti može razgovarati s užitkom i razumijevanjem.

Lijepa noć obasjana mjesecom

Ipak sam samo smrtnik.